

Barometer Maatschappelijk Vastgoed **2016**

Onderzoeken, trends en ontwikkelingen in
zorgvastgoed en gemeentelijk vastgoed



Jan Veuger et al.

Barometer Maatschappelijk Vastgoed

2016

De maatschappelijke impact van acht dorpsonderzoeken
Meer aandacht voor het organiserend vermogen van
bewoners

drs. J. (Jannie) Rozema

De maatschappelijke impact van acht dorpsonderzoeken

Meer aandacht voor het organiserend vermogen van bewoners

drs. J. (Jannie) Rozema

Het Kenniscentrum NoorderRuimte voerde in zestien kleine dorpen in Noord-Nederland praktijkgericht onderzoek uit naar hoe inwoners hun leefomgeving waarderen. Die waardering betrof vier domeinen van leefbaarheid: de woonomgeving, de voorzieningen, de sociale omgeving en het organiserend vermogen. Het doel voor acht van deze dorpsonderzoeken was om de besturen van de dorpsbelangenverenigingen praktisch te adviseren over een nieuwe dorpsvisie of nieuwe dorpsplannen dan wel hoe de bestaande dorpsvisie te actualiseren. In het kader van de valorisatie van onderzoek aan de Hanzehogeschool Groningen zijn deze acht dorpsonderzoeken geëvalueerd aan de hand van indicatoren voor maatschappelijke impact. Het doel van deze evaluatie was om de toegevoegde waarde van de uitgevoerde dorpsonderzoeken te beschrijven.

In dit artikel beschrijven wij het evaluatieonderzoek naar de maatschappelijke impact. We geven weer wat het evaluatiekader was, wat wij onder maatschappelijke impact verstaan, hoe dit evaluatieonderzoek is uitgevoerd en wat de belangrijkste resultaten en conclusies zijn. Tenslotte geven wij aanbevelingen hoe onderzoekers en opdrachtgevers de maatschappelijke impact van gehouden onderzoeken kunnen borgen. Ook geven wij aan hoe onderzoeken in dorpsgemeenschappen nog meer kunnen aansluiten op maatschappelijke vraagstukken en het bereiken van maatschappelijke impact. Het onderliggende rapport (Rozema, 2016) is te downloaden via www.noorderruimte.nl.

Evaluatiekader

De kennisketen (figuur 1) van het praktijkgericht onderzoek zoals dat op hogescholen in Nederland wordt uitgevoerd, bestaat uit de vijf fasen *input*, *onderzoek* of *throughput*, *output*, *outcome* en *impact*. Voor de fasen *input*, *output* en *impact* is door Hanzehogeschool Groningen een set indicatoren vastgesteld waarmee het praktijkgericht onderzoek voor de kennisketen kan worden geëvalueerd (Miedema, 2014).



Figuur 1: kennisketen voor praktijkgericht onderzoek

De indicatoren van de inputfase betreffen de *investeringen* van de hogeschool, opdrachtgevers en betrokken stakeholders. De onderzoeksfase veronderstelt een wetenschappelijke aanpak en de verantwoording daarvan hoort beschreven te zijn in de onderzoeksrapportage, waardoor deze geen afzonderlijke evaluatie behoeft. De indicatoren voor de outputfase betreffen de *kennisproducten* en de *kennisoverdracht* die een of meerdere onderzoeken hebben opgeleverd. In de outcomefase gaat het over het *gebruik* van de onderzoeksresultaten. Dit gebruik wordt feitelijk ook in de volgende fase waarneembaar: als de lange termijn effecten van een onderzoek als impact zichtbaar worden, kan het niet anders zijn dan dat het onderzoek ook gebruikt is. Voor de impactfase worden indicatoren over de *(middel)lange termijn effecten* en de *valorisatie* gebruikt. Valorisatie houdt in dat de kennis uit een of meerdere onderzoeken toegevoegde waarde oplevert. Hanzehogeschool Groningen streeft naar toegevoegde waarde in drie prestatiegebieden:

- In de maatschappij en beroepspraktijk;
- In het onderzoeksdomein;
- In het onderwijs.

In het gehouden evaluatieonderzoek zijn de onderzoeksketen en de hierboven beschreven indicatoren voor input, output en impact als evaluatiekader gehanteerd. We hebben hiervoor de handreiking van de afdeling Onderwijs en Onderzoek van Hanzehogeschool Groningen gebruikt waarin is aangeven hoe de indicatoren kunnen worden toegepast (Miedema, 2014). In dit artikel beperken wij ons tot de beschrijving van het onderzoek en de resultaten voor de impact in het prestatiegebied *maatschappij en beroepspraktijk*. We geven eerst kort aan wat onder de term *maatschappelijke impact* moet worden verstaan en wat het verschil is met de veelgebruikte term ‘maatschappelijke relevantie’.

Maatschappelijk relevantie en maatschappelijke impact

Bij wetenschappelijk onderzoek is de aandacht voor de maatschappelijke relevantie van het onderzoek toegenomen (Ministerie OCW, 2014). In een gezaghebbende publicatie van o.a. het Rathenau Instituut (ERIC, 2010) wordt het begrip maatschappelijke relevantie breed omschreven als “de mate waarin het onderzoek bijdraagt aan en inzicht geeft in de ontwikkeling van maatschappelijke sectoren en de daar nagestreefde doelen en aan het oplossen van problemen en vraagstukken, [waarbij onderzoekers] de gefundeerde verwachting [hebben] dat het onderzoek deze bijdrage levert op de kortere of langere termijn”. De maatschappelijke relevantie kan voorafgaand aan het onderzoek door onderzoekers, onderzoeksinstituten en maatschappelijke stakeholders worden vastgesteld. Door zich te buigen over de maatschappelijke relevantie ontstaat een afwegingskader voor het onderzoek

en wordt tevens de mate van urgentie voor het onderzoek zichtbaar. Het verschil met maatschappelijke relevantie is dat de maatschappelijke impact “de concrete bijdragen en daadwerkelijke veranderingen ten aanzien van die maatschappelijke vraagstukken, die zich op kortere of langere termijn voordoen” aanduidt (ERiC, 2010). De maatschappelijke impact kan pas na het onderzoek ontstaan als opdrachtgevers en belanghebbenden de onderzoeksconclusies en de aanbevelingen in de maatschappelijke context of voor het maatschappelijke vraagstuk gaan gebruiken. Inmiddels wordt in de Wetenschapsvisie 2025 (Ministerie OCW, 2014) uitgegaan van de “maximale impact van de Nederlandse wetenschap [die] meer verbonden is met de maatschappij en het bedrijfsleven”. Door een sterke verbinding tussen kennisontwikkeling én kennis-toepassing kan een maximale impact ontstaan, bijvoorbeeld doordat wetenschappers vroegtijdig de kennisgebruikers en belanghebbenden in het onderzoeksproces betrekken en met hen samen de maatschappelijke benutting van het onderzoek verkennen.

Het onderzoek van de Nederlandse hogescholen bestaat uit praktijkgericht en wetenschappelijk verantwoord onderzoek en is naar zijn aard gericht op maatschappelijke relevantie en impact. De maatschappelijke relevantie van onderzoek op hogescholen staat buiten kijf, doordat het zich in het werkveld van de nog op te leiden professionals afspeelt. Meerdere partijen hebben er voordeel van het onderzoek in het werkveld door de hogeschool: professionals reflecteren op praktijkvragen en participeren in het onderzoek (toepassingscontext), studenten leren meer over onderzoek doen en over de praktijk (competentiecontext) en docentonderzoekers ontwikkelen kennis voor de praktijk en het onderwijs (kenniscontext). Deze drie contexten komen overeen met de eerdergenoemde prestatiegebieden voor *maatschappij en beroepspraktijk, onderwijs en onderzoek*. Daar waar het praktijkgericht onderzoek gericht is op het genereren van kennis, inzichten, innovatieve producten en handelingen die bijdragen aan het verbeteren, ontwikkelen en innoveren van de beroepspraktijk of de maatschappij (Veeckman, 2013) kan maatschappelijke impact ontstaan. Praktijkgericht onderzoek moet bij uitstek gericht zijn op bruikbare resultaten die aansluiten op concrete behoeften uit het werkveld en de maatschappij. Onze acht dorpsonderzoeken speelden zich af in het werkveld van de sociaalruimtelijke gebiedsontwikkeling en in de leefomgeving van Noord-Nederland. Door demografische veranderingen (minder inwoners, vergrijzing en ontgroening) en bezuinigingen van de (lokale) overheid en maatschappelijke organisaties heeft het maatschappelijk vraagstuk van actieve en participerende burgers en hoe deze burgers door professionals gefaciliteerd kunnen worden een zekere urgentie gekregen. Dit vraagstuk werd in de acht afzonderlijke dorpsonderzoeken geadresseerd, doordat zowel (georganiseerde) inwoners als professionals van gemeenten en maatschappelijke organisaties ons de vraag stelden hoe inwoners hun leefomgeving eroveren en hoe inwoners zelf konden bijdragen aan de leefbaarheid en de kwaliteit van hun

leefomgeving. In onze evaluatie stond de vraag centraal of de acht door ons uitgevoerde dorpsonderzoeken voor dit vraagstuk impact op het prestatiegebied *maatschappij en beroepspraktijk* hebben gehad.

Impactonderzoek van acht dorpsonderzoeken

Het impactonderzoek is met behulp van interviews uitgevoerd onder de opdrachtgevers en de belanghebbenden van de acht dorpsonderzoeken. Acht besturen van dorpsbelangenverenigingen zijn opdrachtgever geweest, deze bestuursleden waren vrijwilligers. Medewerkers van gemeenten en corporaties waren bij alle dorpsonderzoeken betrokken als belanghebbenden, dat waren voor de gemeente contactambtenaren of dorpencoördinatoren en voor de corporatie de medewerkers Woondiensten of Projecten. In zes dorpsonderzoeken heeft de gemeente of corporatie bijgedragen in de financiering van het onderzoek. Er zijn vijftien interviews afgenomen met in totaal eenentwintig bestuursleden en zeven medewerkers. Met hen is gesproken over (1) de waardering die zij nadien voor het dorpsonderzoek hadden, (2) hoe zij het dorpsonderzoek hebben gebruikt voor vervolgacties en (3) welke concrete en daadwerkelijke effecten en veranderingen als gevolg van het dorpsonderzoek zij konden aanduiden. Door ook met de medewerkers van gemeenten en corporaties te spreken verwachtten we naast de impact op *maatschappij* ook de impact voor de *beroepspraktijk* te kunnen onderzoeken.

Voor we ingaan op de resultaten uit het impactonderzoek geven we een korte schets waar en hoe wij de acht dorpsonderzoeken uitvoerden. De dorpsonderzoeken zijn uitgevoerd in zeven Groningse dorpen, namelijk Westernieland, Houwerzijl, Vierhuizen (alle drie uit de gemeente De Marne), Niehove (gemeente Zuidhorn), Tjuchem (gemeente Slochteren), Westerbroek (gemeente Hoogezand-Sappemeer), Adorp (gemeente Winsum) en in een Drents dorp Nieuw-Balinge (gemeente Midden-Drenthe) (figuur 2). De keuze voor deze dorpen en gemeenten is niet door ons gemaakt, maar ontstond doordat de besturen van de dorpsbelangenverenigingen ons als onderzoeksinstituut benaderden om een leefbaarheidsonderzoek (zoals zij het noemden) uit te voeren. De besturen hadden daarbij al bedacht dat zij de onderzoeksresultaten wilden gebruiken als input voor hun dorpsvisie of voor dorpsplannen. Welke problematiek zich lokaal of in de gemeente voordeed, maakte deel uit van de oriëntatiefase van het dorpsonderzoek. Qua inwoneraantal waren de onderzochte dorpen zeer kleine dorpen (< 300 inwoners, Westernieland, Houwerzijl, Niehove, Tjuchem, Vierhuizen) en kleine dorpen (< 900 inwoners, Nieuw-Balinge, Westerbroek, Adorp).



Figuur 2: overzicht van gemeenten in Groningen en Drenthe waar een dorpsonderzoek is gehouden

In alle dorpsonderzoeken werd de leefbaarheid zoals door de dorpsinwoners ervaren in kaart gebracht. Onder ervaren leefbaarheid verstaan we hier de mate waarin de omgeving aansluit bij de voorwaarden en behoeften die de mens eraan stelt (Leidemeijer et al, 2008). Hierbij hanteerden we vier leefbaarheidsdomeinen: woonomgeving, voorzieningen, sociale omgeving en het organiserend vermogen (figuur 3).



Figuur 3: vier leefbaarheidsdomeinen en bijbehorende aspecten voor leefbaarheid

Deze domeinen zijn in een vragenlijst geoperationaliseerd; de vragenlijst bevatte zowel generieke als dorp specifieke vragen. De vragenlijst werd individueel verspreid en schriftelijk afgenomen onder alle inwoners ouder dan 12 jaar; kinderen tussen 6 en 12 jaar vulden een korte vragenlijst in die afgestemd was op wat zij (niet) leuk aan hun dorp vonden en zij maakten in het kader van een wedstrijd een tekening over hun dorp. De gemiddelde respons in de dorpsonderzoeken was 57% (met een spreiding tussen 42% en 78%, tabel 1). In totaal hebben 1305 inwoners meegedaan aan de acht onderzoeken. De resultaten van elk dorpsonderzoek werden beschreven in een onderzoeksrapport. Voor het uitbrengen van adviezen werden aanvullende mondelinge interviews gehouden met inwoners die zich daartoe hadden opgegeven of die door de onderzoekers werden benaderd omdat ze tot het dorpskader behoorden. Ook werden aanvullende interviews gehouden met directeurs of medewerkers van organisaties die relevant waren voor de leefbaarheid in het dorp (zoals een woningcorporatie, een scholen-, welzijns- of zorgorganisatie). Het aantal aanvullende interviews verschilde per dorpsonderzoek, gemiddeld genomen waren dit tien interviews. Op basis van het vragenlijstonderzoek en de interviews werden vervolgens voor elk onderzocht dorp adviezen voor de (nieuwe of te actualiseren) dorpsvisie of dorpsplannen uitgebracht, deze werden in een afzonderlijk adviesrapport beschreven. De adviezen gingen over het proces om tot een dorpsvisie te komen en over de mogelijke inhoud van de dorpsvisie of dorpsplannen. Voor elk van de vier leefbaarheidsdomeinen werden veel en specifiek voor de lokale situatie adviezen geformuleerd. De onderzoeks- en adviesrapporten van alle dorpsonderzoeken zijn beschikbaar via de website van het kenniscentrum NoorderRuimte (www.noorderruimte.nl) en via de HBO-Kennisbank.

De uitvoerenden van de dorpsonderzoeken konden zich in hun rol van onderzoeker en adviseur onafhankelijk ten opzichte van de opdrachtgever en belanghebbenden opstellen. Aan elk afzonderlijk dorpsonderzoek deden ongeveer vijf à zes studenten van diverse bacheloropleidingen mee, de meeste studenten volgden de bacheloropleiding Vastgoed en Makelaardij aan de Hanzehogeschool Groningen. De acht dorpsonderzoeken, die wij hier evalueren op de impact voor *maatschappij en beroepspraktijk* zijn allen op de hierboven beschreven wijze uitgevoerd en in die zin vergelijkbaar.

Onderzoeksresultaten

Wij geven de onderzoeksresultaten uit het impactonderzoek weer aan de hand van *waardering, gebruik en effecten en veranderingen*. Deze begrippen hebben centraal gestaan in de interviews met de besturen van de dorpsbelangenverenigingen en de medewerkers van gemeenten en corporaties.

	Dorp (gemeente)	Aantal deelnemers aan onderzoek	Responspercentage
1	Westernieland (De Marne)	101	52%
2	Houwerzijl (De Marne)	133	58%
3	Vierhuizen (De Marne)	86	45%
4	Niehove (Zuidhorn)	111	50%
5	Tjuchem (Slochteren)	139	56%
6	Westerbroek (Hoogezand-Sappemeer)	216	78%
7	Adorp (Winsum)	387	73%
8	Nieuw-Balinge (Midden-Drenthe)	132	42%*
	Totaal aantal respondenten	1305	
	Gemiddelde responspercentage		57%

Tabel 1: deelnemers aan acht dorpsonderzoeken en responspercentages (=percentage huishoudens)*

Waardering

Bij het terugkijken op het dorpsonderzoeken bleken de geïnterviewde besturen van de dorpsbelangenverenigingen zonder uitzondering positief gestemd over het gehouden dorpsonderzoek. Zij vonden het bijzonder belangrijk dat het was gelukt om een hoge respons op de vragenlijst te krijgen en dat de onderzoeksconclusies daarom ‘dorpsbreed’ golden. Trots waren de bestuursleden op hun eigen rol als opdrachtgever voor het onderzoek. Dan doelden zij op het realiseren van de financiering van het dorpsonderzoek, en op de wijze waarop zij de onderzoekers en meewerkende studenten hadden aangestuurd. De medewerkers van gemeenten en corporaties waren eveneens positief gestemd over de gehouden dorpsonderzoeken. Omdat zij veelal fungeerden als verbinding tussen het dorp en hun eigen organisatie was het voor hen waardevol geweest om een brede inkijk in de beleving van de leefbaarheid te krijgen. Een (terecht) kritische noot werd geplaatst door een corporatiemedewerker die aangaf dat het voor de eigen organisatie lastig was geweest dat het dorpsonderzoek verwachtingen had opgeroepen. Studenten hadden namelijk een uitgewerkt plan voor de herbesteding van een voormalig schoolgebouw gemaakt en gepresenteerd, met als gevolg dat veel inwoners daarover zeer enthousiast waren geworden en het plan graag gerealiseerd zagen. Naderhand had de corporatie dit enthousiasme moeten temperen, omdat het plan niet haalbaar bleek te zijn. Het was een belangrijk leerpunt voor de corporatie en de studenten geweest om de verwachtingen van inwoners van meet af aan realistisch te managen.

Gebruik

Alle geïnterviewde besturen gaven aan dat de onderzoeks- en adviesrapporten voor hen leesbaar en begrijpelijk waren geweest. Enkele besturen hadden mede-inwoners gevraagd om de rapporten op praktische bruikbaarheid te beoordelen en de kernpunten voor verdere planvorming uit de rapporten te halen. Ook deze mede-inwoners hadden aangegeven de rapporten leesbaar en de adviezen realistisch en haalbaar te vinden. Alle besturen van de dorpsbelangenverenigingen hadden de onderzoeksresultaten gebruikt voor het opstellen van een nieuwe dorpsvisie (Westernieland, Houwerzijl, Westerbroek, Adorp), voor het actualiseren van de bestaande dorpsvisie (Tjuchem, Vierhuizen) en voor het ontwikkelen van nieuwe dorpsplannen (Nieuw-Balinge). Het bestuur uit Niehove had een 14-puntenplan als een soort verkorte dorpsvisie opgesteld. Uit de interviews bleek zonder uitzondering dat de besturen trots waren op hun nieuwe dorpsvisies en nieuwe dorpsplannen. De tekstanalyse van de vier nieuwe dorpsvisies wees uit dat er meerdere keren werd verwezen naar de gehouden dorpsonderzoeken. Ook bleek dat de besturen robuust gebruik hebben gemaakt van de onderzoeks- en adviesrapporten door letterlijke teksten (met bronvermelding) in hun dorpsvisies over te nemen. In de nieuwe dorpsvisie van Adorp bleken de dorpse ambities aan de hand van de vier leefbaarheidsdomeinen te zijn geordend. De geïnterviewde medewerkers van gemeenten en corporaties gaven aan slechts beperkt gebruik te hebben gemaakt van de onderzoeks- en adviesrapporten. Wel hadden zij de rapporten ter lezing gegeven aan collega-medewerkers en ter inspiratie getoond aan andere besturen van dorpsbelangenverenigingen in hun werkgebied. De dorpencoördinator van de gemeente Winsum had voor het opstellen van een handreiking *Een dorps- of wijkplan maken, stap voor stap* (2013) gebruik gemaakt van de onderzoekservaringen uit Adorp en ook de tips van de betrokken onderzoeker van het Kenniscentrum NoorderRuimte daarbij letterlijk overgenomen (figuur 4).



Tips voor het opstellen van een wijk- of dorpsplan

Droom over hoe een dorp de leefbaarheid kan verbeteren. Vertaal deze dromen in ambities voor het dorp. Bijvoorbeeld:

1. *In ons dorp zorgen we ervoor dat ouderen niet hoeven te verhuizen, maar er net zo lang kunnen blijven wonen als ze zelf willen;*
2. *In ons dorp produceren wij energie waar iedereen een aandeel in heeft en van profiteert.*

Vier adviezen hierbij:

1. *Onderzoek of de ambities brede steun van de inwoners en bij de gemeente krijgen;*
2. *Wees realistisch en concreet. Maak langetermijnplannen met resultaten voor de korte termijn;*
3. *Versterk het vermogen van de inwoners om mee te doe en vier de successen;*
4. *Een wijk- of dorpsplan is dynamisch: elke dag kan een nieuw dorpsidee ontstaan. Koester initiatiefnemers en sta open voor hun ideeën.*

Een tip van Jannie Rozema

Figuur 4. Tips voor het opstellen van een wijk- of dorpsplan (Een dorps- of wijkplan maken, stap voor stap. Gemeente Winsum, 2013.)

Effecten en veranderingen

Bij vijf geïnterviewde besturen bleken de gehouden dorpsonderzoeken de nodige effecten te hebben gehad voor de bestuursamenstelling. In het dorpsonderzoek was de belangstelling voor nieuwe bestuursleden gepeild en dat had vervolgens geleid tot het (meestal) vrijwillig aftreden van bestuursleden en een verjonging van het bestuur. Ook gaven alle geïnterviewde besturen aan dat de dorpsonderzoeken hadden geleid tot een intensivering van het contact met mede-inwoners. Daarvoor waren in alle acht dorpen na het gehouden dorpsonderzoek bewonersavonden en inloopcafés georganiseerd met het doel om inwoners te laten meedenken in een nieuwe dorpsvisie of dorpsplannen en in werkgroepen zitting te laten nemen. Alle geïnterviewde besturen gaven aan dat na het dorpsonderzoek meer inwoners dan voorheen zich actief ingezet hadden in het dorp. Ook waren in vier dorpen als uitloeijsel van een advies oude slepende geschillen tussen inwoners en dorpsverenigingen besproken én opgelost. Meerdere besturen gaven aan dat er in de twee jaar na het dorpsonderzoek fysiekruimtelijke verbeteringen tot stand waren gebracht, die aansloten op ideeën en wensen van inwoners. Zo waren wandel- en speelplekken aangelegd (Westernieland, Houwerzijl, Tjuchem) en lelijke plekken aangepakt (Westerbroek, Vierhuizen, Nieuw-Balinge). In Westerbroek had het dorpsonderzoek geleid tot ambitieuze plannen voor nieuwbouwwoningen waarvan de opbrengst aangewend dient te worden voor de renovatie en uitbreiding van het dorpshuis. Het bestuur van Dorpsbelangen Adorp kon nog het minste effecten en veranderingen benoemen, omdat het dorpsonderzoek ten tijde van het interview een half jaar daarvoor was afgerond.

Het contact tussen de besturen van de dorpsbelangenverenigingen en de contactambtenaren en dorpencoördinatoren was volgens alle geïnterviewden geïntensiveerd na het dorpsonderzoek. Op de overlegagenda had eerst de bespreking van het gehouden dorpsonderzoek gestaan en in de tijd daarna ging het vooral over de haalbaarheid en toetsing van ideeën uit de nieuwe dorpsvisie of van de nieuwe dorpsplannen. De geïnterviewde medewerkers van de gemeenten en corporaties gaven aan dat dit contact hen de kans had geboden om zich als professional te manifesteren door te wijzen op gemeentelijke kaders en te benadrukken dat dorpsvisies en – plannen realistisch, haalbaar, concreet en compact moeten zijn. Overigens gaven alle medewerkers aan diepe bewondering te hebben voor de besturen, vooral voor hun inzet en doorzettingsvermogen; hun relatie met de besturen was onmiskenbaar warmer geworden. Uit de interviews met de medewerkers bleek ook dat de dorpsonderzoeken geen effecten of veranderingen op het beleid van de gemeente of de corporatie hadden gehad; voor het gemeentelijk beleid had dat vanuit de beleidscyclus ook niet gekund, omdat het beleid voor leefbaarheid en dorpen niet aan herziening toe was geweest. Wel had een corporatie informatie over het dorp toegevoegd om potentiële huurders beter te informeren over wat het dorp zoal te bieden had en een andere corporatie

had de inzet vanuit het sociaal beleid in het onderzochte dorp verminderd, omdat uit het dorpsonderzoek was gebleken dat inwoners uit het dorp in staat zouden zijn om zelf tijdig wensen en meldingen bij de corporatie neer te leggen.

Impact voor maatschappij en beroepspraktijk

Aan de hand van de impactindicatoren *waardering en gebruik* hebben we kunnen concluderen dat de opdrachtgevers de acht dorpsonderzoeken positief hebben gewaardeerd en gebruikt. Ook hebben we kunnen concluderen dat de opdrachtgevers aangaven dat als gevolg van de dorpsonderzoeken er sprake was fysiekruimtelijke en sociale *effecten en veranderingen* in de leefomgeving. Ook de verjonging in het eigen bestuur bleek een gevolg van het dorpsonderzoek. We zien in al deze genoemde effecten en veranderingen dat de inwoners - geïnspireerd en gemotiveerd door de dorpsonderzoeken - een positieve bijdrage aan de leefbaarheid en de kwaliteit van de leefomgeving hebben geleverd. Voor de professionals uit de beroepspraktijk van gemeenten en de corporaties hebben we kunnen concluderen dat zij de dorpsonderzoeken positief waardeerden en dat zij door de dorpsonderzoeken een geïntensiveerd en warmer professioneel contact met de besturen onderhielden dan voorheen. In het kader van (overheids)participatie waarbij de lokale overheid en organisaties openstaan voor initiatieven van burgers en een goede relatie tussen professionals en inwoners onontbeerlijk is, is dat een wezenlijk effect.

In het Kenniscentrum NoorderRuimte was dit het eerste evaluatieonderzoek over de impact voor *maatschappij en beroepspraktijk* en daarom geven we graag enkele aanbevelingen. Aan onderzoekers die de maatschappelijke impact van vergelijkbare onderzoeken willen meten geven wij de aanbeveling mee om dit te doen in termen van *waardering, gebruik en effecten en veranderingen*. Dit zijn in de interviews en voor de geïnterviewden heldere en goed te onderscheiden begrippen geweest. Wij bevelen aan om de meting van *waardering, gebruik en effecten en veranderingen* niet gelijktijdig uit te voeren, zoals wij dat hebben gedaan, maar in de tijd te spreiden en daarbij redelijke termijnen te hanteren. Aan opdrachtgevers en stakeholders kan de vraag naar de waardering van onderzoek en advisering het beste twee maanden na afloop van een onderzoek gesteld worden. Het onderzoek ligt nog vers in het geheugen en men heeft nog een duidelijk beeld over de waardering voor het onderzoek. De vraag naar het gebruik, de effecten en veranderingen moet bij voorkeur na een jaar gesteld worden, omdat de opdrachtgevers daarmee voldoende tijd hebben om vervolgacties in gang te zetten en tegelijkertijd is de termijn niet te lang om de effecten en veranderingen niet meer aan het onderzoek te kunnen toeschrijven. Als de antwoorden op de gestelde vragen in een databestand worden opgebouwd, kan men na een reeks onderzoeken – maar ook tussentijds – samenvatten wat opdrachtgevers en belanghebbenden hebben gemeld. Een onderzoek naar maatschappelijke impact loopt het risico

dat opdrachtgevers en belanghebbenden de situatie anders (en mooier) weergeven dan die in werkelijkheid is. Opdrachtgevers kunnen sociaal wenselijke antwoorden geven, verdoezelen dat er weinig met het onderzoek is gedaan of de onderzoeker naar de mond te praten. Deze vertekening of inkleuring kan door een evaluatieonderzoeker tijdens de interviews moeilijk gecorrigeerd worden. Daarom is het belangrijk dat een onderzoeker zich objectief opstelt en vraagt naar andere (bijvoorbeeld schriftelijke) bronnen om de beweringen te staven. In ons evaluatieonderzoek zijn de schriftelijke bronnen heel waardevol gebleken, omdat uit de teksten van de nieuwe dorpsvisies en – plannen bleek dat de acht dorpsonderzoeken zo robuust hun doorwerking hadden gehad.

Organiserend vermogen

Uit het evaluatieonderzoek naar maatschappelijke impact hebben we geconcludeerd dat de formule van onze dorpsonderzoeken goed heeft gewerkt en eigenlijk geen verandering behoeft. Toch is er voldoende aanleiding om in komende dorpsonderzoeken het leefbaarheidsdomein van het organiserend vermogen sterker te benadrukken. In de laatste jaren is in de kleine dorpen van de provincie Groningen een veranderende context ontstaan met een nieuwe dynamiek. (Kleine) dorpen in Noord-Nederland hebben te maken met demografische veranderingen (minder mensen, vergrijzing en ontgroening) en met het verdwijnen van onderwijs-, zorg- en sportvoorzieningen als gevolg van bezuinigingen bij gemeenten en organisaties. Door deze veranderingen zien we dat formele en informele groepen bewoners – en dus niet alleen de besturen van de dorpsbelangenverenigingen – allerlei initiatieven voor nieuwe voorzieningen ontwikkelen, die moeten bijdragen aan de leefbaarheid in de dorpen (KKNN, 2015; Vermeij en Steenbekkers, 2015). Die initiatieven variëren van dorpsmoestuinen en ruilkringen tot energie- en zorgcoöperaties. De ontstane dynamiek heeft al interessante onderzoeksthema's opgeleverd, zoals welke bijdrage van georganiseerde bewoners in het sociale domein verwacht mag worden (Rozema, 2015) en hoe duurzaam bewonersinitiatieven zijn (De Haan en Haartsen, 2015). Als in dorpsgemeenschappen onderzoek gedaan wordt, moet ons inziens meer aandacht besteed worden aan het organiserend vermogen van formeel en informeel georganiseerde groepen bewoners. Dat geldt overigens ook voor soortgelijk onderzoek in buurten of wijken. Deze groepen vormen het menselijk kapitaal van een dorp en de vraag is relevant hoe en waarin zij ondersteund willen worden.

Aanknopingspunten voor het onderzoek naar het organiserend vermogen vinden we in de theorieën van het sociaal kapitaal (Bolt et al, 2005) en de collective efficacy (Sampson et al, 1997). Dan gaat het over sociale relaties en netwerkcontacten (sociaal kapitaal) en vertrouwen en solidariteit tussen mensen om tot collectieve acties te komen (collective efficacy). Bewonersgroepen moeten over de nodige capaciteiten beschikken om deze hulpbronnen

en middelen in te zetten voor specifieke, gewenste en doelgerichte uitkomsten. Capaciteiten moeten hier breed worden opgevat (Foster-Fishman et al, 2001) als (1) de competenties en vaardigheden van groepsleden afzonderlijk, (2) de capaciteit om interne en externe relatienetwerken op te bouwen en te onderhouden, (3) de capaciteit om een effectieve interne organisatie en sterk leiderschap neer te zetten en (4) de zogenaamde programmatische capaciteit om heldere en haalbare doelen op te stellen en te realiseren. In een leefbaarheidsonderzoek zou op zijn minst een stakeholderanalyse moeten plaatsvinden om te weten welke groep bewoners welke dorpsbelangen of – activiteiten voor zijn rekening neemt en welke capaciteiten en middelen die bewonersgroepen daartoe hebben. Dat zou de basis moeten leveren voor praktische adviezen over hoe actieve bewonersgroepen hun vaardigheden, netwerken en interne organisatie kunnen versterken ten einde de leefbaarheid dorpsbreed te bevorderen. Bewoners kunnen zelf de adviezen uitwerken of mogelijk een opdracht geven aan professionals om hen daarbij te helpen. Professionals in gebiedsontwikkeling en samenlevingsopbouw, die lokaal en bovenlokaal aansluiting zoeken bij inwoners met hun zogenaamde burgerproducties, kunnen deze praktische adviezen uitwerken in een aanbod van coaching, trainingen en cursussen. Net als deze professionals zijn wij bij uitstek nieuwsgierig naar de betekenis en reikwijdte van zelforganisatie van dorpsbewoners, wat de optimale menging is van zelforganisatie en samenwerking met professionals, zoals in cocreatie en coproductie, en of zelforganisatie ook kan leiden tot verschillen in aantrekkelijkheid of in sociale en economische vitaliteit van dorpen of regio's. Als onderzoekers moeten we ons op deze thema's willen verbinden met inwoners en professionals en gezamenlijk willen verkennen hoe de concrete lokale inzet versterkt en de professionele ondersteuning capaciteitsgericht kunnen worden. Dat worden niet alleen voor de betrokken studenten hele leerzame ervaringen.

Bronnen

- Bolt, G., M.I. Torrance (2005). Stedelijke herstructurering en sociale cohesie. NETHUR Universiteit Utrecht, Utrecht. Leeuw, F.L. Over de praktische betekenis van sociaal kapitaal. In: Vrooman, J.C. (red). (2001). Netwerken en sociaal kapitaal. SISWO / NSV-reeks, Amsterdam.
- Dijstelbloem, H., F. Huisman, F. Miedema, W. Mijndhardt (2013). *Waarom de wetenschap niet werkt zoals het moet en wat daaraan te doen is*. Position paper, Science in Transition.
- ERiC (2010) *Handreiking. Evaluatie van maatschappelijke relevantie van wetenschappelijk onderzoek*. ERiC – publicatie 1001. ERiC (Evaluating Research in Context): een gezamenlijk project van de HBO-raad, KNAW, NWO, VSNU en het Rathenau Instituut.
- Foster-Fishman, P.G., L. Shelby Berkowitz, D.W. Lounsbury, S. Jacobson, N.A. Allen (2001). *Building Collaborative Capacity in Community Coalitions: a Review and Integrative Framework*. American Journal of Community Psychology, Vol. 29, no 2, pp. 241 – 261.

- Haan, E. de, T. Haartsen (2015). *Succespercepties van burgerinitiatieven in Randland*. *Rooilijn*, jrg. 48, no. 4, p. 296 – 301.
- Kennisnetwerk Krimp Noord-Nederland (2015). *Bewoners aan zet. 24 kleurrijke initiatieven in Noord-Nederland*. Uitgave van Kennisnetwerk Krimp Noord-Nederland.
- Leidelmeijer, K., G. Marlet, J. van Iersel, C. van Woerkens, H. van der Reijden (2008). *De Leefbaarometer. Leefbaarheid in Nederlandse wijken en buurten gemeten en vergeleken. Rapportage instrumentontwikkeling*. RIGO, Amsterdam.
- Miedema, J. (2014). *Notitie Indicatoren voor Praktijkgericht Onderzoek en Kennisvalorisatie*. Hanzehogeschool Groningen.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2014). *Wetenschapsvisie 2025. Keuzes voor de toekomst*. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Den Haag.
- Rozema, J. (2015). *Dorpen met sociale ambities? Een onderzoek naar de verwachte bijdrage aan het sociale domein uit dorpsgemeenschappen van de gemeente Loppersum*. Kenniscentrum NoorderRuimte, Hanzehogeschool Groningen.
- Rozema, J. (2016). *Evaluatie dorpsonderzoeken NoorderRuimte op input, output en impact*. Kenniscentrum NoorderRuimte, Hanzehogeschool Groningen.
- Sampson, R.J., S.W. Raudenbush, F. Earls (1997). *Neighborhoods and violent crime: A multilevel study of collective efficacy*. *Science*, New Series, Volume 277, nr. 5328, p. 918 - 924.
- Veeckman, J., D. Smits, E. Stuyven, G. Lesaffer, P. Verhoest, B van Koeckhoven (2012). *Praktijkgericht wetenschappelijk onderzoek aan Vlaamse hogescholen*. Thema Hogeronderwijs.org. <http://www.themahogeronderwijs.org/archief/zoek-op-nummer/33>.
- Vermeij, L., A. Steenbekkers (2015). *Dichtbij huis. Lokale binding en inzet van dorpsbewoners*. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.
- Een dorps- of wijkplan maken, stap voor stap*. Publicatie van de gemeente Winsum, 2013. www.winum.nl/wonen_en_leven/dorp_en_buurt/dorps-of_wijkplannen_maken. Gevonden op 21 maart 2016.

Colofon



Verschenen in:	Barometer Maatschappelijk Vastgoed 2016
ISBN	978-90-819774-9-4
NUR	805
1 ^e oplage	Oktober 2016
Omslag	Jan Veuger
Advies- en redactieraad	A. (Annette) van den Beemt – Tjeerdsma MSc E. (Eltje) de Klerk MSc MRE mr. D. Kootstra MScRE RMT/RT drs. C.L.A. (Cor) Worms RBA

Eerste exemplaar aangeboden op het congres Barometer Maatschappelijk Vastgoed op 5 oktober 2016 aan mevrouw drs. Jantine Kriens, voorzitter directieraad Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) en lid RvC Bank Nederlandse Gemeenten (BNG), en de heer mr. drs. Jan de Vries, algemeen directeur Actiz, organisatie voor zorgondernemers.

© CC BY-NC-SA 4.0. Jan Veuger

Alles uit dit artikel mag worden gebruikt zonder toestemming van de auteur, onder de voorwaarde dat u de bron correct aangeeft: Veuger, J. et al. (2016), Barometer Maatschappelijk vastgoed 2016: Onderzoeken, trends en ontwikkelingen in zorgvastgoed en gemeentelijk vastgoed. Groningen. Andere voorwaarden zijn dat u dit rapport niet voor commerciële doeleinden gebruikt en dat u uw werk op basis van dit artikel onder dezelfde licentie (CC BY-NC-SA 4.0) verspreidt.